

Ocenění dosavadního postupu jednotlivých stran.

44. Novoutrakvisté a jich postup.

Jest na čase zastavit se a zamyslet nad postupem a výsledkem jednotlivých činitelů zúčastněných v náboženském jednání z roku 1575.

Novoutrakvisté stáli tu všude v popředí. Byla to jejich věc, o níž se jednalo. Mohli nyní s jakýmsi uspokojením hledět na své dílo. Nedosáhli sice všeho, oč usilovali. Jejich cílem byla náboženská svoboda, stejná pro stoupence České konfesse jako pro katolíky. Císař připověděl sice stavům pod obojí, kteří mu vyznání víry své v České konfessi uvedli v známost a předložili supplikaci o svobodu náboženskou, slavnostním způsobem, že mají mít i na dále volnost ve svém náboženství, a že nebude se jim dít žádná překážka. Ale připověď tu učinil slovy všeobecnými a tak volnými, aby se vztahovala, i když omezení to v připovědi své výslovně nevykl, nýbrž teprve dodatečně několikráte důrazně dodal, toliko na oba vyšší stavy a jich poddané s vyloučením královských měst, a jen na novoutrakvisty s vyloučením Bratří.

Jednoho však dosáhli stavové přece: Od této doby ve smyslu císařova slova cítí se úplně volni od konsistoře a obsazují své dědičné fary bez ohledu na konsistoř. Vedle církve utrakvistické řízené konsistoří tvoří se tu tedy vlastně nová novoutrakvistická církev, ovšem nezorganizovaná. Zůstalať prosba stavů o přenechání konsistoře stavům¹⁾ anebo aspoň o povolení k zřízení vlastní konsistoře a vlastní organizace církevní na nátlak nunciův oslyšena. Ačkoli se ze slov císařových z počátku rozumělo, že císař jim povoluje volbu defensorů, aby byli ochránci a vrchním správním úřadem farností

¹⁾ M. Petr Codicill ve své Oraci z r. 1582 (*Sněmy V.*, 174) se domnívá, že by byli stavové více docílili, kdyby byli v roce 1575 předem žádali o konsistoř místo o reformaci podle konfesse. Ale z výše uvedeného je zřejmo, že by byli s takovou žádostí stejně a snad ještě více narazili na mnohé překážky.

novoutrakvistických, a činily se proto již přípravy k církevnímu zorganiso-
vání novoutrakvistické církve pod vrchní správou těchto defensorů, císař omezil brzy význam povolených ochránců na pouhé sprostředkovatele stížností stavů pod obojí ve věcech náboženských císaři. Církevní organizace zemská jim povolena nebyla. Musili zůstat i na dále bez ústředního vedení. Také universitní poměry měly i na dále zůstat beze změny: Přese všechna laskavá slova císařova o znovuzřízení university nebylo pro odpor nunciův ani pomyslení, aby mohla být osazena bohoslovecká fakulta evangelickými theology. V Čechách i na dále nesmělo dle přání kurie být příležitosti k theologickému vzdělání evangelického duchovenstva a k jeho ordinaci.

Tato všestranně omezená náboženská svoboda zůstala z ohledu na kurii mimo to beze vší pevné zákonné záruky. Stavové nemohli se odvolávat na žádný zákon, ani na sněmovní usnesení, ani na majestát, nýbrž jedině na slavnostně dané císařské slovo. Ale ač toto slovo připouštělo vládní výklad a různé omezení, přece bylo důležitým milníkem na cestě k zákonnému zaručení náboženské svobody, jakož i velice cennou zbraní v zápasu s mocnostmi nepřátelsky stojícími proti novoutrakvismu a Bratřím. A zbraň tato měla tím větší význam, čím silnější byla ruka, v níž spočívala. Již to byl vzácný úspěch.

Než v jistém směru docílili novoutrakvisté více, než sami byli obmyšleli: Od roku 1575 mají pevný konfessi-
ní program nad jiné vhodný k tomu, aby po-
jil všechny směry mezi novoutrakvisty v jedno, Českou konfessi. V ní dali výraz společnému svému náboženskému stanovisku, aby na základě tohoto vyznání, jsouce přesvědčení, že stanovisko jich je zásadně totožné se stanoviskem otcův, u císaře usilovali o náboženskou svobodu. Císař sice konfessi tuto ve své připovědi výslovně ani nejmenoval, ale přece připověděl svobodu náboženskou stavům pod obojí, kteří tuto konfessi jako výraz své víry mu předložili. Okolnost tato byla dalekosáhlého významu: nejen stavové pod obojí přiznali se k České konfessi jako k své věroučné normě, ale i císař sám, a s ním celá veřejnost, nečinivše proti tomu námitek, uznali spis ten za vyznání stavů pod obojí. Od těch dob je Česká konfesse bez všelikých odporů jedinou normou věroučnou pokrokového směru novoutrakvistického. A to byl nemalý úspěch společné práce stavů pod obojí.

A ještě třetího dosáhli. V náboženském jednání roku 1575 novoutrakvisté víc a více se konsolidovali a sjednocovali. Páni, rytíři a města, ať již byli směru více filipistického či luterského či snad i kalvínského anebo ještě staroutrakvisticky konservativního, dospěli — po vyloučení staroutrakvistů vedených Janem z Valdštejna a konsistoří — k takové jednomyslnosti, jaká dříve se zdála nemožnou.

Mnozí očekávali mezi nimi spíše rozkoly a spory, a zatím stavové postupovali jednotně. Novoutrakvističtí bohoslovci osvědčili i k Bratřím značnou mírnost a snášlivost, a i Pražané, z počátku nespolehliví a nejistí, ježto nejvíce stáli pod vlivem a mocí staroutrakvistické konsistoře, přidružili se pevně k ostatním stavům. A tak usilovali všichni jednomyslně s rozhodností o společný cíl, rytíři v čele, až dospěli poblíž svého cíle, a až nastala chvíle rozhodná, kdy viděli, že všechno jich úsilí se rozbíjí o skálu nepříznivých poměrů, způsobených závislostí císařových zájmů na papeži a na katolických příbuzných, a že všechny jejich naděje se roztříští o císařův rozhodný odpor a vzrůstající jeho hněv, — kdyby dále bezohledně šli za svým cílem.

Tu nutno si všimnouti taktiky novoutrakvistů. Došlo ke kompromisu. Místo písemní zákonně platné záruky dostalo se jim zatím slavnostního ústního královského zaručení vyžádané, ač ovšem dodatečně všelijak omezené, náboženské svobody s dalším slibem konečného urovnání v budoucnosti. Zda by byli své požadavky na císaři přece si vynutili, kdyby byli bezohledně i na dále a až do konce o ně usilovali? Či by snad byli všechno ztratili? Nelze tu hádati, nutno počítati s tím, co se stalo. A tu dlužno přiznati, že stavové jednali pevně a přece opatrně: moc svých odpůrců a svého císaře nepodceňovali a svou vlastní sílu nepřeceňovali; o nejdražší statky lehkomyšlně nehráli; spokojili se slovem císařovým teprve tenkrát, když bylo nebezpečí, že by mohli všechno ztratiti, aniž by co získali. Oceňovali poměry klidně a správně, posuzovali císaře a jeho smýšlení i své protivníky a jejich úmysly dle své zkušenosti výstižně, jasně také poznali hlavní podmínku úspěchu v jednomyslném postupu všech evangelických stran, Bratří v to počítaje, a podle toho i důsledně jednali, a zvláště všemožně o to usilovali, aby umožnili nezbytnou jednomyslnost a společný postup s Bratřimi.

Nelze ovšem zamlčeti, že v tomto úsilí o jednotný postup s Bratřimi novoutrakvisté se dopustili některých přehmatův a nesprávností. Ale výtky ta spadají jen na jednotlivé osobnosti mezi nimi, které se bály — a to ne bez příčiny —, že by jinak císař mohl stavům vytýkati nejednotnost, aby v ní našel záminku, by nemusil jich žádosti vyhověti. A jen z toho důvodu upravovali formuli dohodovou bez vědomí Bratří. Obava jich vskutku se potvrdila. Také evangeličtí stavové jako celek zmíněné přehmaty — při jednání o společnou formuli — zase napravili. Vyšli Bratřím co nejvíce vstříc a ponechali jim úplnou volnost, pokud jen mohli před císaře předstoupiti společně jako jednotní ve věcech podstatných, vyslovených v České konfessi.

Lze se zmíniti ještě o čtvrtém značném úspěchu: novoutrakvisté získali si Bratří aspoň vnitřně.¹⁾ Svým loyálním

¹⁾ Jan Jaffet ve svém Hlasu Strážného, sepsaném 1600—1604 (Opis P. J. Šafaříka v museu kr. čes. IV. A. 6 dle rkp. v regist. zemské v Brně) píše o významu jednání

jednáním a bratrským chováním překonali i necht seniorů. Nepodařilo se sice novoutrakvistům, jak si přáli v zájmu žádoucí svobody, Bratří pohnouti k tomu, aby se s nimi spojili i konfessiálně a církevně. Bratří podrželi si svou vlastní církevní organizaci a i svou vlastní konfessi. Ale hledající ochranu, našli ji jen jako vyznavači víry zásadně shodné s Českou konfessí, a od těch dob mohli ji hledati a najíti jen pod záštitou tohoto Českého vyznání. Poměry je pak již nutily, aby se čím dále tím více sblížovali s Českou konfessí a aby chodili po stejných cestách jako novoutrakvisté. Bylo to Bratřím tím snadnější, ježto našli nejen v České konfessi své společné zásady víry, ale i v novoutrakvistech poznali silnější a zásadně stejně smýšlející bratry, pod jejich ochranou se cítili bezpečněji. Toť byl značný úspěch i pro novoutrakvisty, a nelze jej podceňovati.

45. Bratří a jich postup.

Než tu přicházíme k Bratřím a k posouzení jich postupu. Stojí vedle novoutrakvistů a usilují při tom o svůj vlastní cíl. Jich cílem byla náboženská svoboda pro Jednotu bratrskou, kterou chtějí míti zcela samostatnou anebo jen co nejvolněji přidruženou k novoutrakvistům. Osudy novoutrakvistů byly Bratřím, totiž seniorům, podružného významu. Nade vše jim byla vlastní církevní samostatnost. Rozhodně má pro ně daleko větší cenu než svoboda náboženská, jíž bylo by dobývati pro sdružené evangeličky. Jest podivuhodno, jak houževnatě, věrně a důsledně umějí Bratří chrániti církevní svou samostatnost a výlučnost. Činí tak ovšem tím úsilněji, čím více jsou přesvědčeni, že mohou dojíti náboženské svobody pro Jednotu bez ohledu na ostatní evangelické souvěrce a bez jich pomoci jen z pouhé přízně císařovy, aniž by musili se vzdáti něčeho ze své církevní samostatnosti a výlučnosti.¹⁾

r. 1575 na f. 173: „A také jest ta stěna, kteráž prve nás od nich a je od nás dělila, těmi dvěma kusy bořícími z gruntu vyvrácena a zálohy všechny poraženy, totiž: První kus a nástroj byl a jest naše společné jednání s druhými bez zrušení však našeho řádu a kázně tehdáž stálé sjednocení . . . Druhý kus mocný bořící jest: Vlastními ústy . . . císaře Maximiliána přívěd' všem třem stavům . . . že při té konfessi a tom náboženství zachování býti máme bez všelijaké překážky, jakož od strany pod jednou tak i od konsistoře pražské dolní.“

¹⁾ S tím přirozeně nesouhlasí tak zcela některé subjektivně zbarvené informace, jaké dávali Bratří o svém jednání přátelům svým z ciziny zdržujícím se právě v Praze, a proto také zprávy těchto přátel jsou v tomto bodu poněkud jednostranné. To je viděti již na některých zprávách Křištofa Manlia, a ještě více na zprávě neznámého pisatele letáku z pondělí svatodušního 1575 (srv. výše str. 92). Pisatel letáku dí: „Die Fratres Waldenses habenn sich recht wollgehalten, unnd sagen, das keinn Wort so hardt oder fest in Irer Confession stehe, da dieselben nicht auff Gottes wort gegrundet, das sie es nicht vonn einigkeit unnd der liebe Gottes unnd des negsten woltenn fallen lassen, und in denselben weichen. Sie habenn auch danebenn manifeste ange-

Senioři a bratrství kněží, a i Jan z Žerotína, živili tuto nezdravou důvěru v Jednotě, vedeni zvláště příznivými zprávami Dr. Cratona a Jana z Žerotína o zvláštní přízni císařově k Bratřím. Cíťice se proto dosti silnými, aby vlastní silou a přízni císařskou svého cíle došli, nemohli míti dosti porozumění pro nezbytnost společného jednomyslného postupu, k němuž však mohlo dojíti jen vytčením společných hlavních zásad a článků a dorozuměním a ústupky ve věcech vedlejších. Ale jich důvěra v císařovu přízeň je naprosto zklamala a neméně i jich důvěřivé mínění o přízni a blahovůli katolických pánů k Bratřím. Páni ti dovedli příjemně mluvit, a Bratři rádi slyšeli příjemná slova o Jednotě se rtů pánů, kteří při tom odsuzovali příbuzné směry evangelické, a neviděli, že příjemná slova mají jiný účel. Císař právě Bratři chtěl ze svobody náboženské vyloučiti, a páni pod jednou osvědčili se v jednání samém zásadními odpůrci Bratří, povzbuzující císaře proti Bratřím. Na druhé však straně právě titěž vůdčí kruhové v Jednotě, zvláště senior Kálef, chovají k novoutrakvistům takovou nedůvěru a vyjadřují se o nich s takovou nevážností a odporem, že události samy je pak nutí, aby mínění své naprosto měnili.

Ale tyto vůdčí osobnosti neváhají samy při tom činiti kroky, které nejeví se právě loyálními k novoutrakvistům. Vůdčí kruhové odepřeli sice zásadně všelikou součinnost při sepisování konfesse, ale připustili, aby tajně a pod jménem kazatele páně Kurcpachova B. Jiřík Strejc o ní pracoval, a to velice vydatně a účinně. Ale na konec zase se vzpěchovali zaujmouti k ní veřejně jakékoli stanovisko. A potom když se Bratři s novoutrakvisty na základě smluvené formule spojili, aby společně usilovali o náboženskou svobodu, když císaři byla podána supplikace s konfessí a církevním řádem, senioři zase dali tajně císaři předložit konfessi svou, čímž porušili společný postup a císaři dali vítanou příležitost vytýkati stavům pod obojí, že nejsou jednotni. A páni z Jednoty cítili se povinni, takový postup, o němž však asi nevěděli, s nevolí odmítnouti a odsouditi.

Vůbec měli páni z Jednoty v celku rozhodně více porozumění pro skutečné poměry, než ony vedoucí osobnosti, senioři. Bratrská šlechta, ač také snažila se zachovati svéráznost Jednoty, skoro všechna si přála jíti co možná společně se šlechtou novoutrakvistickou. A jí jest co děkovati, jestliže v této veliké době Jednota se stavy pod obojí šla společnou cestou za společným cílem. Ze seniorů zdá se, že Štefan

zeigt, das sie Ecclesias Helveticas et Gallicas et sit Heidelbergenses nicht wollenn condemniren noch sich des unschuldigen Bluts teilhaftigk machen.“ Z poslední věty, ovšem zcela správně (viz výše str. 150), je viděti, jak Bratři se snažili informacemi svými získati a uchovati si přízeň svých přátel, a s tím souvisí bezděčná subjektivnost některých jejich zpráv.

zaujímal stanovisko přece jen smířlivější než Kálef, pročť i stavové se stýkali raději s ním než s Kálefem.

Senioři však mají nesporně zásluhu, že samostatnost, svéráznost a výlučnost Jednoty byla i na dále zachována. Nemohli však zabrániti, aby přece jen nastalé sblížení Jednoty a novoutrakvistů nesílilo a se neprohlubovalo. Ovšem i senioři sami byli přece jen ochotni za určitých výminek se s novoutrakvisty ihned sjednotiti — totiž na základě konfesse Bratrské. To předpokládá, že si přece jen vnitřní jednoty novoutrakvistů a Bratří byli dobře vědomi, ač odmítali bližší spojení na základě České konfesse. Teprve v pozdějších letech přiznali se Bratři k České konfessi jako k společnému vyznání víry strany pod obojí, a tak se stalo skutkem, co roku 1575 novoutrakvisté toužebně si přáli, ale senioři nechtěli dopustiti. Došlo k tomu později — až příliš pozdě. Odmítavým stanoviskem Bratří, vlastně seniorů, bylo i to zaviněno, že Bratři, věnující veškeru svou sílu na zachování své samostatnosti, opomínuli vliv svůj v plné síle uplatniti tam, kde to mohlo býti k společnému velikému prospěchu. Nechtěli zjevně pracovati o České konfessi (spokojili se zmíněnou skrytou součinností), ač by zjevná jich pomoc a práce byla bývala velmi vítaná a mohla velice se uplatniti. Bylo by to bývalo rozhodně lepší než hotovou konfessi nevraživě posuzovati.

V celku jeví se účastenství Jednoty bratrské v náboženském jednání roku 1575 více negativní než pozitivní, více passivní než aktivní. Úspěch však zásluhou novoutrakvistů, a i šlechty bratrské, připadl i Bratřím, kteří se pak z něho radovali srdečně a měli se k stavům pod obojí tím přátelštěji, zvláště když mandátem císařským jsouce stíháni, jedině pod záštitou České konfesse směli se těšiti měrného pokoje. Vůbec přispěly všechny události vypravované k tomu, že Bratři byli nuceni opravití ve mnohém směru své stanovisko k novoutrakvistům, České konfessi a k císaři.

46. Katolíci a staroutrakvisté a jich postup.

Strana katolická osvědčila v celém jednání neobyčejně chytrou, opatrnou a úspěšnou diplomacii. Počtem slabí, ale sociálně významní a silní, chovají se katoličtí páni a církevní hodnostáři k svým odpůrcům, novoutrakvistům a Bratřím, vždy přívětivě a uhlazeně, ale při tom jim nejdou v ústrety ani krok. Naopak v tichosti, zvláště jako radové královští a v důvěrném dvorním styku, působí vždy bezohledně a rozhodně proti novoutrakvistům a Bratřím a snaží se je potlačiti anebo aspoň seslabiti. Čeští páni katoličtí v úsilí tom jsou úplně pod mocným a diplomaticky nesmírně účinným

vlivem Říma, nuncia, španělského vyslance, arcibiskupa a jesuitů. Nuncius, a s ním celá strana katolická, stojí na tom stanovisku: Jen katolíci a staroutrakvisté — a i ti jen ze státních, nikoli církevních důvodů — mají v Čechách plné právo na náboženskou svobodu. Všichni ostatní nemají vlastně žádného práva na vlastní náboženský život, a již jejich pouhé trvání vedle církve katolické jest hříchem proti církvi. Proto všeliké propůjčení náboženské svobody těmto jiným náboženským směrům, haeretikům, jest hrubým porušením práv a državy církve katolické. Proto jest vždy jejím cílem: potlačit všeliké hnutí odchylovající se od církve. A nejlepším prostředkem k cíli: jednak rozkol mezi odpůrci — proto vždy se snaží mezi novoutrakvisty, Bratřími, Pražany a staroutrakvisty rozněcovati spory — a pak světská moc. Aby císaře a jeho moc získali proti haeretikům a ve prospěch církve, dávají papež, nuncius, císařův příbuzný španělský král, a němečtí biskupové císaři naději na království a biskupství pro jeho syny, a tím vskutku si jej získávají. Nemohli sice haeretiky v Čechách potlačit a zničit, aspoň ne tenkrát, ale přece docílili aspoň toho, že císař novoutrakvistům svobodu náboženskou připověděl jen v omezené míře — bez organisace a bez akademie — a ji nijak trvalým zákonným způsobem nezaručil. Tím byli evangelíci ve své organizaci a ve svém rozvoji zdrženi a jich postup ztížen, což strana katolická počítá si za úspěch a za zásluhu.¹⁾

Staroutrakvisté činí v celku truchlivý dojem. Podle jména hlásí se k Husovi, ale nemají nic z jeho ducha. Nazývají se stoupenci a dědici Husovými a pronásledují všechny utrakvisty pokračující v duchu Husově, sjednocují se s arcibiskupem a hledají u něho oporu, nemajíce sami v sobě síly k životu. Chtějí utrakvismus zachrániti podle starobylého způsobu a vzdávají se až na nepatrné výjimky téměř všeho, co jim z husitismu zbylo, podřizují se Římu, smlouvají se s jesuity a propůjčují katolické straně své služby proti novoutrakvistům a Bratřím, jichž vzrůst je naplňuje hrůzou. Z husitismu zbyla jim jen jeho škraboška a karikatura, jméno bez jeho ducha.

47. Císař a jeho postup.

Nebylo snadno býti králem uprostřed tak zásadně různých stran, zvláště když Maximilián sám v sobě nebyl si zcela důsledný. Dle svého vnitřního přesvědčení byl by měl ve věroučných otázkách cítiti s novoutrakvisty a býti ochoten splniti jich žádosti a naděje. Ale naproti tomu byl nejen slib jeho daný papeži a otci, jakož i korunovační přísaha, ale především jeho rodinný

¹⁾ Srv. *Zik. Winter*, Život círk. 179.

zájem, dále jeho úsilí o jednotu církevní, a také touha po pokoji. Tento rozpor vyřídil si tak: nejedná dle svého věroučného přesvědčení, ale především dle zájmů své rodiny a v zájmu jednoty církevní. A to tím více, poněvadž rodinné jeho plány byly závislé na přízni katolických příbuzných, Španělska, papeže a biskupů, samých ochránců církevní jednoty. Tito činitelé nesměli ničím býti odpuzeni. Proto byl císař hned předem rozhodnut, že ani tentokráte stavům jich prosby nesplní, ale odkáže je na příští sněm. Nechtěl jim sice klásti v cestu překážky, ale nechtěl a, jak za to měl, nemohl jim tentokráte poskytnouti jakýchkoli koncessí. Jeho plán byl mu jasný: Vše je nutno tak vyříditi, aby papeži mohlo býti řečeno, že přese všechnen nátlak stavů vše zůstalo při starém.

Aby k tomuto cíli dospěl, zvolil si císař předem po příkladu svého otce a ve shodě s radou, kterou dával před čtyřmi lety bratru Karlovi, když běželo o Štýrsko,¹⁾ určitou cestu. Poskytne stavům všemožnou volnost, aby o otázce náboženské mezi sebou pojednali. Snad sami tu upadnou ve spory a narazí na potíže. Ponechá jich jednání volný průchod, a jen chce dbáti, aby vše se protáhlo.²⁾ Při tom získá svou laskavostí jich důvěru, aby hlasovali pro jeho proposice, — a oddálí své rozhodnutí o jejich požadavcích. Rozhodnutí učiní teprve pak, až bude jist svým úspěchem, aniž by musil počítati s nepříjemnostmi se strany stavů, tedy před svým odjezdem, kdy mu budou jeho požadavky povoleny. A pak se omezí na ústní sliby. A města zůstanou stranou, jakožto komora královská. Rovněž zůstanou vyloučeny sekty. Násilí však u věcech svědomí se uvaruje. — Dle tohoto plánu přesně se řídil, jenže stavové, s neobvyklou vytrvalostí odmítající jednati o čem jiném před vyřízením článku náboženského, císaři jednání značně ztížili a též mu způsobili mnoho rozčilení. Ale přes to jednal dle svého plánu až do konce. Dovedl v poslední době před odjezdem, kdy otázka korunovační netrpěla odkladu, uspokojiti stavy vlídnou odpovědí, když byl před tím diplomaticky obezřetně příkrou odpovědí jich naděje co možná nejvíce ztláčil, — aby nyní dle svého plánu jim povolil jen to, co by se dalo před papežem ospravedlniti jako minimum toho, co se státi musilo, aniž by se tím poměry dosavadní jakkoli změnily.

Aby stavy pod obojí učinil povolnými svým přáním a je přiměl, by se s málem spokojili, vytýká jim císař rozkol mezi utra-

¹⁾ Srv. jeho radu již z 5. list. 1569; dále 13. září 1571 a 3. ledna 1572. Viz nahoře str. 72 nsl. Je až nápadno, jak císař dle této rady nyní sám jednal.

²⁾ Na to poukazuje již *Křištof Manlius*, fol. 49: „Císař, ač ku pokoji a svornosti království směřoval a příkladem onoho Fabricia rozvláčně svou věc vedoucího, co se dítí bude, z daleka se díval, a všechněm třem stranám náboženství rozdílného se držícím... dosti učiniti se snažoval, ... které straně více přál, jakkoli toho tajil, ukryti přece nemohl.“

kvisty — jež asi sám podporuje a jistě rád vidí —, předhazuje jim Pikarty a jich konfessi, odvolává se na staré zemské zákony a na svou přísahu, jakož i na činitele stavící se na odpor požadavkům strany pod obojí, na stranu pod jednou a na starotrakvisty. A při tom mluví tak dobrotivě a tak laskavě, že stavové do jeho slov více vkládají, než v nich vsutku jest. Aby pak i papeže uspokojil a mu dokázal, že vlastně všechno zůstalo při starém, ujišťuje nuncia svou věrností k církvi a jest hotov i vydati papírové mandáty proti Pikartům a novotám v městech, aniž chce novotrakvisty a Bratří přísně stíhati. Mandáty ty mají především účelem učiniti příznivý dojem v katolické veřejnosti a teprve v druhé řadě města královská udržeti pod vlivem konsistoře a Bratří zdržeti v jich postupu.

Tak staví celý průběh náboženské otázky císaře ve zvláštní světlo: Všechno jeho jednání je určeno jeho rodinným zájmem, jenž je v souhlasu se snahou o jednotu církevní a s těmi, kdož o ni usilují, ale v rozporu s jeho přesvědčením osobním, jež teprve v druhé řadě se uplatňuje a v Čechách jen v nepatrné míře přispívá k vytvoření nových poměrů. Stavové pod obojí sice i to málo, co jim císař poskytl, přijali radostně a zůstali za to císaři vděční, znajíce těžké poměry, za nichž se to vše stalo. Ale císař byl by přece mohl více pro svobodu náboženskou učiniti, kdyby byl dbal důsledněji svého přesvědčení a nejednal tak příliš dle svých rodinných zájmů: byl by tím více prospěl i národu českému i sobě samému i své rodině.

Své rodinné plány svým jednáním císař nevalně podepřel. V Polsku¹⁾ byli senioři a bratrství kněží, jak se zdá, na straně Maximiliánově a snažili se pro něho získati i šlechtu bratrskou, ježto od jeho evangelického smýšlení mnoho očekávali. Zpráva o mandátu jeho proti Bratřím a zákazu novot v městech z 5. října způsobila mezi polskou bratrskou šlechtou pravou bouři proti Maximiliánovi, tak že si pak i nejvěrnější jeho stoupenci v této šlechtě nadále počínali zdrželivě. Jen menšina polských stavů²⁾ prohlásila jej 17. prosince 1575 za svého krále, ale většina dosadila Annu, dceru krále Zikmunda Augusta, za královnu a zvolila jí za manžela Štěpána Bathoryho. Papež jej potvrdil. Císař trůn polský musil oželeť. V Čechách pak samých zůstaly poměry konfessiálně neurovnané, a evangelické straně císař zabránil uvést do české církve a tím i do království urovnané poměry. Tím byly pozdější zmatky v zemi v značné míře zaviněny.

¹⁾ Theiner, Annales II., 97 etc. 105 etc. — XII. sv. Br. arch. f. 267 etc. — Jar. Bidlo, Jednota Br. v prv. vyhn. III., 33 etc., 195.

²⁾ Zpráva o jeho volbě za krále polského 12. prosince na večer dostala se do Vídně již za 3½ dne, tedy 16. prosince. Hub. Languetus píše o tom z Vídně 16. pros. 1575. (Epist. secr. str. 140.)

Snad by byl později, kdyby byl zůstal na živu, a kdyby jeho rodinné poměry to byly dovolily, více učinil pro náboženskou svobodu. Novotrakvisté aspoň očekávali od něho pro budoucnost dokonání začatého díla ve smyslu jeho slibů. Ale tu vkročila v to jeho smrt 12. října 1576.¹⁾ Nestal se sice evangelíkem, jak se katolické okolí do poslední chvíle obávalo, ale nadarmo konány pokusy, aby si dal posloužiti svátostí umírajících. Jeho smrt pocífovali evangelíci jako veliké neštěstí.²⁾

¹⁾ O jeho smrti píše Hub. Languetus 15. října 1576 z Řezna (Epist. secr., str. 241). — Další zprávy: M. A. Becker, Die letzten Tage und der Tod Maximilians II., Vídeň 1877. — Bericht über die Krankheit und den Tod Maximilians II. erstattet Philipp II. den 13. Oct. 1576 vom Marquis d'Almazan, seinem Gesandten am Wiener Hofe (M. Koch, Quellen zur Gesch. d. Kais. Maximilian II. II. B., Leipzig 1861, str. 101 až 108.) — Otto Helmut Hopfen, Kaiser Maxim. II., str. 173 a 174. — Oratio funebris de Divo Maxaemiliano II. Imperatore Caesare Augusto a Joanne Cratone a Craftheim... Francofurti 1577. — Lamberti Gruteri, Episcopi Neap. in Austria, S. M. Caes. Concionatoris, Funebris Oratio in luctuosam mortem Maximiliani II. ... habita die 7 Nov. 1576. Pragae 1577.

²⁾ Adr. Regensvolscius praví v Systema Historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias, praecipue Poloniae, Bohemiae, Litvaniae, Russiae, Prussiae, Moraviae etc. distinctarum Libri IV. 1652: „Proinde tentata est eodem anno Pragae a Fratribus et Augustanae Confessionis sectatoribus in religione concordia, et feliciter coepta, perfecta fuisset ac uberiores fructus jam eo tempore protulisset, nisi Caesar 12. Oct. 1576 aetat. 49 rebus humanis exemtus fuisset“. — Srv. Apologie druhá (Šubert), str. 102. Stavové píší r. 1608, že povolení císařovo z r. 1575 „i do desk zemských bylo by vešlo, kdyby JMC. tak nenadálou smrtí se světa tohoto od pána Boha povolán býti neráčil.“ Srv. nahoře str. 239, 6.